

KATJA BEXAR

Från en svensk horisont i Kairo

*Den som utan större
förkunskaper kommer "utifrån" för att studera
kvinnligen könsstympning på plats, eller i största välmening är nyfiken på
det grymma ingreppet, kan lätt göra kvinnorna en björntjänst,
skriver Katja Bexar i sin artikel*

Egyptier är trötta, mycket trötta, på att bli beskrivna som primitiva och grymma misshandlare av unga flickor. Och de frågar ständigt varför västvärlden gjort kvinnlig könsstympning, kks, till sin hjärtefråga. De ifrågasätter syfte, kunskapsnivå och smala perspektiv. Även bland intellektuella feminister drar sig

allt fler för att ta emot västerländska besökare som vill tala om könsstympning.

Amira Bahy Eldin, advokat som arbetar hårt med att försvara kvinnors rättigheter, säger:

– Det [omskärelse] är fruktansvärt, men detta är mitt hem, mitt samhälle, så det är logiskt att jag tänker på och arbetar med detta. Men

Foto: Katja Bexar.

Foto: Katja Bexar.

att du gör det, det förstår jag inte. Varje vecka har jag en utlänning som vill tala om omskärelse. Oftast säger jag nej. Jag har inte tid.¹

– De flesta här har tanken att väst vill förgöra oss, att de är mot vår religion, mot våra vanor och traditioner. När vi, som egyptiska kvinnor, åker ut och talar om omskärelse får vi höra: du är utsänd av väst.

I Egypten ses vårt västerländska intresse för kvinnofrågor i arabvärlden, och kks speciellt, i ett brett internationellt maktperspektiv. Det finns en allmän uppfattning om att västvärlden driver kampanjer för att misskreditera islam och araber och att intresset för kvinnor och kks är en del av dem. Att avfärda det som konspirationsteorier är att göra det för lätt för sig. Det finns all anledning att se vad tanken bygger på.

När egyptier frågar sig varför västvärlden är så fientligt inställd svarar de ofta att syftet är att försvaga en kultur som är moraliskt mera högtstående. Den ska ersättas med en världsordning baserad på den individualism som leder till sönderslagna familjer, våld, droger, självmord och ytterst till en tillvaro med konsumtion i dess olika varianter som högsta väsen. De finner dagligen bevis för detta i sitt samhälle där den västerländska civilisationen och dess marknadsekonomi tränger allt djupare in i folks vardag; mera reklam, ökad korruption, fler skilsmässor, aborter, ökat drogmissbruk, ökad fattigdom i den IMF-ledda privatiseringens fotspar. Och så vidare.

Författaren Sonallah Ibrahim, som finns översatt till bland annat svenska, säger:

– Jag försvarar det inte [omskärelse], men jag frågar: varför denna koncentration på dessa problem. Jag skulle vilja att ni var intresserade av antalet barn som dör, eller nästan dör, av hunger. I Egypten är 50 procent av barnen anemiska. Varför? Därför att ni, de europeiska företagen i samarbete med våra entreprenörer, exporterar mat som orsakar detta. Egyptier kan få ett lån på en miljon för att köpa en båtlast kycklingar som står i Medelhavet. Ingen annan vill ha dem, de är för gamla.

Samtidigt lever egyptier med konflikten till Israel som dagligt diskussionsämne. Och där hittar de gott om exempel på västvärldens dubbelmoral, på att den bara bryr sig om

mänskliga rättigheter när det passar dess egna syften – om intresset vore genuint och ärligt skulle Israel för länge sedan ha tvingats följa FN:s konventioner. När väst i handling där visat att den menar allvar med allas lika värde, då kan den komma med resten. Talet om mänskliga rättigheter, och könsstympning, faller i egyptiska ögon platt när det sätts in i detta maktpolitiska perspektiv.

– Det är inte logiskt för oss att ni kommer för att visa sympati med våra sexuella problem när ni inte visar sympati med vårt vara eller inte vara. Är det viktigast att prata om omskärelse eller om Qana där ett hundratal kvinnor och barn dödades, omskurna eller inte, de förlorade livet? säger och frågar Amira Bahy Eldin.²

Frågan om Israel kan lämnas därhän. Det finns andra exempel. Ett ofta framfört är att västvärlden låter en halv miljon spädbarn dö i Irak, till och med medverkar till det genom embargo. Och detta sker under förklädning av att vilja bevara mänskliga rättigheter. För folk i Egypten går ekvationerna inte ihop. De kan inte se någon högre tanke i att kritiken mot Saddam Hussein går ut över spädbarnen.

Hövlighet och makt

Tal om och kampanjer för mänskliga rättigheter och mot kks mottas följaktligen med största misstänksamhet i stora befolkningslager. Under FN:s befolkningskonferens i Kairo 1994 spreds effektivt idéer om västvärldens fula planer bakom fagert tal om familjeplanering. Syftet sades vara västs vilja att minska antalet muslimer och araber i världen. Under konferensen visade CNN i en kort filmsekvens hur en egyptisk flicka stympades. Filmen rullar fortfarande i rättskvarnarna, och den är ofta det första ämne som kommer upp i diskussioner om kks. I stort sett alla egyptier jag pratat med anser att den var förfärlig, och gjord i syfte att svartmåla landet. De försvarar sig. Egyptier, kvinnor som män, är stolta över sin historia och sin kultur. I ett fall som med CNN-filmen råder det inget tvivel om att nationell stolthet är viktigare än stympning av flickor. Uppmärksamheten flyttades från den av journalisten avsedda till att bli en fråga om respekt. Att visa

en liten flickas könsdelar i TV är, med egyptiska ögon sett, pornografi. Det är också en överträdelse av normala regler kring hövlighet. Även i Sverige finns det gränser för hur långt främlingar är tillåtna att gå i sin kritik. När gränsen är överskriden blir det en provokation, sårande, och effekten ställningskrig istället för dialog. Detta är en naturlig reaktion som får samma följd världen över.

Författarinnan Nawal El-Saadawi skrev i artikeln "Imperialism och sex i Afrika" i *Al-Ahram Weekly* den 8 augusti 1996: "Kvinnlig omskärelse i Afrika har blivit en profitabel affär för imperialister. Det kan bli ett sensationellt ämne i CNN. Sex i Afrika kan diskuteras som en kulturell eller multikulturell fråga. Imperialisterna är experter på att separera könsfrågor från ekonomiska, politiska och maktrelationer. Det ligger ingen fara i att organisera konferenser om afrikansk kultur, där vi ser afrikanska danser, lyssnar till afrikansk musik och tittar på den vackra svarta kvinnan och njuter av virtuell "sexuell frigörelse" – allt detta i namn av att erfar diversitet och kulturella skillnader. Kön, kultur, afrikanska festivaler och konferenser blir en utställning, ett spektakel, en konsumtionsprodukt. Men afrikans framträdande roll i dans, musik och sport är lika stor som deras frånvaro i beslutsprocessen om militär och ekonomisk makt." (Min översättning)

Systerskap och klassgränser

De egyptier som arbetar med kvinnofrågor, med att försöka stoppa kks, drar mycket tunga lass. Tidsandan är inte för dem, utvecklingen går i konservativ riktning. Dessutom tillhör de, givetvis med undantag, en liten klick av det egyptiska samhället. Det är de som har telefoner, talar engelska och åker på internationella konferenser. Och som Amira Bahy Eldin sa ovan, blir de ofta anklagade för att sprida västerländska idéer när de åker ut och talar om kks och annat kvinnoförtryck. Detta är ett problem, ett annat att Egypten är ett grundmurat klassamhälle. Systerskap över klassgränserna är ett relativt okänt fenomen.

Ta en scen som när landets kvinnogrupper är samlade till möte. En av de tongivande fe-

ministerna är inbjuden för att engagera fler grupper i kampen mot våld mot kvinnor. Fem grupper har anmält intresse innan hon börjar tala, när hon talat färdigt vill tjugofem delta. Hälften av de som kommit till anser att om en man slår sin hustru har hon gjort fel och han har rätt att tillrättavisa henne med våld. Detta vill de nu försvara. Felet föreläsaren gjorde var att använda ord som är tabu i dessa kvinnors språk. Hon försökte vara en av dem. Det accepterades inte, så egyptiska hon var.

Ett exempel på motsatsen kommer från en kyrka där en kvinnlig läkare talar om kks. Innan hon börjar ses det till att ingen man, ingen pojke stor nog att förstå, finns närvarande i salen. Hon talar sedan hela tiden med en läkares auktoritet, håller sig till de medicinska aspekterna och sin publik fången. En livlig diskussion utbryter, men intet ord om kvinnans rätt till sin sexualitet. Hade hon nämnt något sådant hade hon fått hela församlingen emot sig. De lyssnade till en respekterad läkares erfarenheter. Det var i denna egenskap hon kunde nå dem i en mycket känslig fråga.

Internationellt och lokalt

Sex talar man inte om öppet i en by på den egyptiska landsbygden. Det gör man på internationella konferenser och det är där det bestäms vilka frågor som är viktiga, eller kanske rättare sagt vad givarorganisationer vill satsa pengar på. Kvinnogrupper har att anpassa sig och göra det bästa av situationen, vilket kan tolkas som att tänja på givarens ramar eller satsa på att presentera en bra rapport vid nästa sammankomst. Det sistnämnda för att få mer pengar till, tyvärr i många fall, en fortsatt karriär inom den internationella kvinno- eller mänskliga rättighetsrörelsen. Att möjligheter till gräsrotsorganisering är hårt kringskurna bidrar självklart till detta mönster. Och det gör den gränslinje mellan att stödja och styra som givarorganisationer har att balansera på, mycket tunn och lätt att falla av. Ta ett exempel som organisationen som ställer upp med pengar för en workshop kring kvinnors juridiska rättigheter i en provins i mellersta Egypten. Forskare finns på plats, presenterar sina papper och häpnar över reaktionen. Lokala

Foto: Katja Bexar.

Foto: Katja Bexar.

grupper vill prioritera frågor som rätten att slippa bära tunga bördor under graviditeten.

Detta är inget nytt. Under kvinnokonferensen i Köpenhamn 1980 tröttnade Nawal El-Saadawi och många med henne på att höra på debatten om vad som var bäst, vaginal orgasm eller klitorisorgasm. De hävdade att för majoriteten kvinnor i världen är problemen att finna rent vatten, bränsle och att ha råd att köpa grytor. Hennes kommentar generade många kvinnor från väst, och den sände klara signaler genom det internationella nätverken. Men kritiken är densamma idag.

Primitivt och civiliserat

Marie Assaad, pionjär och ledargestalt inom den egyptiska kampen mot kks påminner om samma konferens:

– De västerländska kvinnorna var mycket aggressiva och behandlade oss som primitiva, kommande från ociviliserade kulturer. Självklart protesterade vi: om ni vill hjälpa oss, ge oss pengar så att vi kan arbeta. Vad vi säger nu är att ni måste förstå oss, gå djupare och inte kallas oss namn. Vi säger: låt oss reda ut varför detta sker, det är inte primitivt, det försöker bevara familjens helgd och gör det med stor respekt för kvinnan och för föräktenskaplig kyskhet. Det var ett misstag förr i tiden att tro att detta kunde ske genom omskärelse.

– Vi lyssnar på er, om ni respekterar oss. Men många har tröttnat på att bli stereotyperade av väst. Ni vet alla svar. Vi vill inte ha era svar.

Även denna kritik håller i sig. Författaren Salwa Bakr, en allt oftare anlitad föreläsare i kvinnofrågor i Europa, säger:

– Varför är väst så intresserat av detta [omskärelse]? Det är ett problem, visst, men ändå. Det är något fel med folk där [i väst], de har problem med sina relationer – inte alla, men majoriteten som inte försöker förstå de andra. De tror att de är bäst på allt. OK de är bäst på mycket, men det betyder inte att alla andra är dåliga.

– Vår erfarenhet av väst är att de aldrig försökt förstå oss. Orientaliska studier var t ex bara till för att upptäcka oss, invadera oss, ockupera oss – imperialism. Många forskare var då-

liga, men en del var bra; de som hjälpte oss att förstå oss själva.

De som arbetar för att stoppa kks välkomnar stöd och diskussioner – så länge besökaren är påläst och tydligt visar att sensationsmakeri inte är syftet. En sak som avslöjar detta är om den västerlänning som kommer fokuserar familjen eller kvinnan som individ. Där går en gränslinje. Att se kvinnan i sitt familjesammanhang är det egyptiska perspektivet, individcentreringen i västvärlden vill mycket få kopiera. För andra egyptier är hela frågan om kks så lösryckt ur alla sammanhang att de inte vill ödsla tid och kraft på diskussioner. Och för de allra flesta är vårt intresse både obegripligt och obehagligt.

Förnekan och förfäran

Förra sommaren mötte jag en ung svensk kvinna i Stockholm. Hon hade egyptiska arbetsgivare som sagt henne att kks inte utförs i Egypten och hon frågade mig om det var sant. Det är förstäligt att de förnekar det, att de egyptier som bor i Sverige är trötta på att hela tiden ses som representanter för ett barbariskt samhälle. (Hur tröttande kan det inte bli att i Egypten ständigt bli kopplad till en lika fördomsfull och kunskapslös syn på den svenska kvinnan?) När jag själv är i Sverige är kks en av de absolut vanligaste frågor folk vill diskutera. Jag möter svenskar som i detalj och med förfäran i rösten kan beskriva hur operationen går till. Visst, ingreppet är förfärligt, reaktionen naturligt, inget kan sägas om detta och finger ska definitivt inte pekas mot engagemang. Dessutom har kks blivit ett svenskt problem, det kan ske hos grannen och det ger frågan helt andra och helt svenska dimensioner. Goda intentioner utan grundläggande kunskap kan dock ibland föra i helt fel riktning. Det som upprör mig är inte att höra att de flesta svenskar som uttalar sig om kks i Egypten aldrig besökt ett arabland och inte vet något om arabisk kultur och tradition. Det som skrämmer är det totala ointresset av bägge delarna, det vill säga av de förklaringar som kan leda till förståelse av varför detta grymma ingrepp sker. Där tror jag att författaren Sonallah Ibrahim har en poäng när han säger:

– För tidningsägarna och läsarna [i väst] är omskärelse något exotiskt som också befriar dem från en känsla av skuld. Det ger dem känslan av att de har det bättre än de där dumskallarna som stympar sina flickor. Det spelar på deras behov av att känna sig OK, lyckliga över att bo i detta land.

Kks är ingen arabisk eller islamisk tradition, men kopplas ofta av okunskap till islam och tas tillsammans med det likaledes fördömda bruket av slöjor som symbol för den förtryckta arabiska kvinnan.

Motbild och medbild

Senast häromdagen mötte jag en dansk feminist och aktivist på förstagångsbesök i Egypten. Hennes spontankommentar hör jag ofta: "Det är konstigt vad starka de ser ut, de egyptiska kvinnorna. Jag trodde att de skulle se mera förtryckta ut." Orientalism á la Edward Said ringer i mitt inre, tanken att den egyptiska/arabiska kvinnan är vår skapelse och inte finns, att vi skapat henne som något annorlunda och främmande; den andra, vår motbild.³ Vi vet hur förtryckta svenska kvinnor ser ut – tysta, blyga, kuvade – och tror på något sätt att de egyptiska ska se likadana ut. Det ligger en paradox i vår syn på henne som totalt olik oss själva, samtidigt som vi inte på allvar tror att hon är det.

Det är svårt för en västerländsk forskare att på plats försöka tränga in i den egyptiska kvinnovärlden, än mer i en tid präglad av framgångar för islamistiska idéer, konservativt tänkande och ökande misstro mot väst. Detta gör frågan om hur långt vi ska gå i våra fördömanden, hur svartvita vi kan vara i våra uttalanden än viktigare. Framförallt ska vi komma ihåg att vi som svenska kvinnor inte är några föredömen i dagens Egypten. Dessvärre tror jag mig kunna säga tvärtom: vi är avskräckande exempel i breda folklager – vilket inte betyder att vi inte är välkomna. Och det finns egyptiska flickor och kvinnor i Kairo som lever i stort sett som vi, skillnaden är att de är just egyptiska.

Det är därför mycket viktigt att den som kommer i studiesyfte har synat sina avsikter ur flera perspektiv och är beredd att förklara sig och göra det väl.

Underkjol och slöja

Den som utan större förkunskaper kommer för att studera kks på plats, eller i största välmening är nyfiken på bakgrunden till det grymma ingreppet, kan lätt göra kvinnorna en björntjänst. Det låter banalt, men för mig har underkjolen blivit något av en symbol för detta. Jag ska ta ett exempel.

En biskop från en provins i mellersta Egypten ringer för att be mig om en tjänst. Det är känsligt det han vill säga, jag märker att han länge söker efter orden. Han har besök av en ung svensk kvinna på studieuppdrag.

– Skulle du kunna prata med XX och förklara för henne att hon inte kan gå ut så där. Man ser ju allt. I vissa delar av Kairo kan det vara OK, men här – du vet hur konservativa folk är. De stirrar. Alla stirrar. Och jag vill så gärna att de ska få en annan bild av kvinnor i västvärlden, inte bara se dem som sexgalningar. Jag kan inte låta henne gå ut sådär. Skulle du kunna prata med henne? Jag kan inte. Jag vill inte förolämpa henne.

Hon har ingen underkjol med sig, bara härliga indiska kjolar – långa, det har hon förstått, och utvalda för att de passar det heta klimatet. Men att de i den starka solen är lika med ingenting hade hon inte en tanke på. Hon har aldrig burit en underkjol och vaddå genomskinlig, det är väl inte så farligt? Och hur vet man om den är genomskinlig? (Håll upp den mot solen och se hur den skiner igenom!) Denna gång slutar det med att en egyptisk kvinna sänds ut i den lilla staden för att köpa underkjol. Andra gånger har det slutat med total vägran. Underkjol – aldrig! De (egyptierna alltså) måste lära sig hur vi är. Och det är väl inte så farligt om det är lite genomskinligt och underkjol blir för varmt, för klistrigt runt kroppen. Denna inställning visar på nonchalans, avsaknad av kunskap och vilja till förståelse och den signalerar total brist på respekt. Att gå i genomskinliga kläder på den egyptiska landsbygden och att öppet tala om kvinnans sexualitet är tvärtom ett effektivt sätt att uppmuntra till kks. Om det är så icke stympade kvinnor blir är det bättre att skära ordentligt... Detta uppförande är lika provocerande för dem som slöjor är i Sverige. Re-

Foto: Katja Bexar.

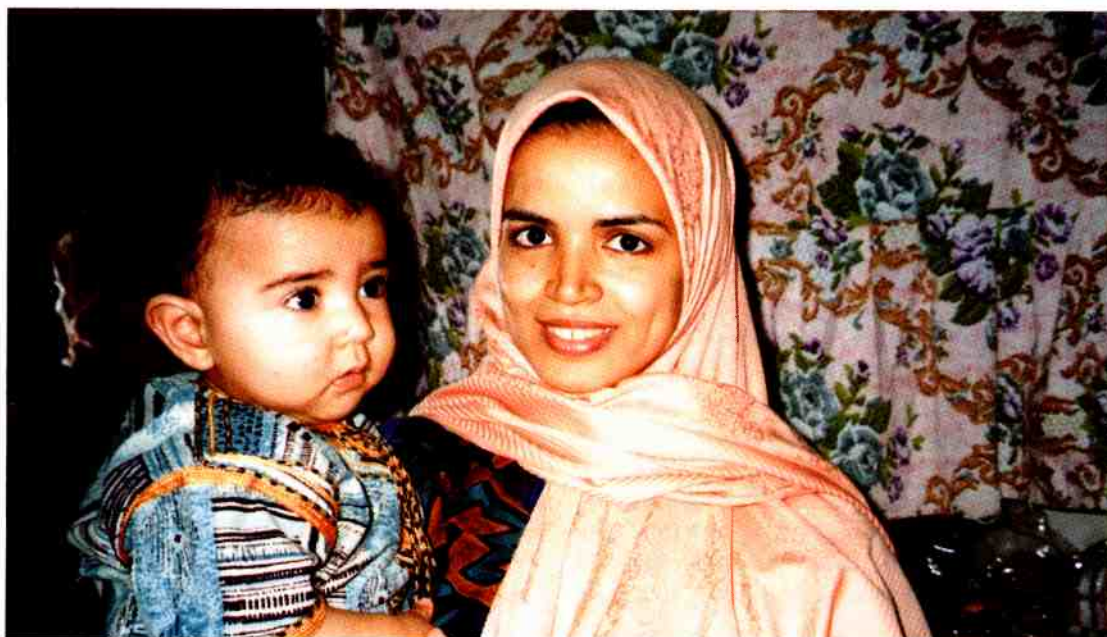

Foto: Katja Bexar.

aktionerna är desamma, här som där, inför något främmande som man inte tycker om.

Dialog eller ställningskrig?

Det är också skillnad på egyptisk landsbygd och Kairos turistkvarter men en sak gäller överallt. Varje person definieras först efter kön och nationalitet, forskare eller journalist är en sekundär fråga. Och den kvinna som börjar diskutera sex med en okänd man har mycket svårt att bli respekterad. Med några få undantag ses det alltid som en invit, eller som ett ytterligare bevis på vår omvittnade sexuella törst. Detta betyder inte att egyptier inte talar om sex. Det gör de, mycket och detaljrikt, men de vet vem de talar med. Precis som i Sverige. Den arabiske man som kommer med sin fördomsfulla bild av svenska kvinnor och direkt börjar prata sex med en kvinna han möter har gjort bort sig. Hon vänder honom ryggen i avsmak.

Någonstans går gränser för hur långt man

ska anpassa sig. Var de går vet jag inte. Grundfrågan är att känna seden dit man kommer, för att sen kunna avgöra om man vill ta den eller inte. Ett ledord är respekt. Den som visar (och känner) respekt för den egyptiska kvinnan som stympar sin dotter och förstår att detta inte sker av ondska har kommit en god bit på vägen.

– Felaktiga föreställningar om varandra skapar fiendskap. Jag var nyligen på några möten med forskare som försöker bevisa att väst är dåligt, för över dåliga idéer på oss. Men väst är inte en sak, ett land, det finns många, säger Salwa Bakr.

Det är där någonstans vi måste börja: Vi har fördomar om dem, de om oss. Det går på ett ut. Om vi har, eller kan skapa ett äkta intresse för att förstå varandra har vi grund för en dialog värd namnet. Det finns dock ett stort men, och det för tillbaka på artikelns början; maktbalansen. Den har inte alltid sett ut som den gör i dag. Nu är det egyptier som har att försvara sig inför vår dominant civil-

sation. Det har varit tvärtom. Det glömmer vi gärna. Men de kommer ihåg. Kan vi tänka oss att lyssna på deras kritik av vår alkoholtradition som leder till såväl psykiskt som fysiskt lidande och död? Och hur skulle vi reagera om en egyptisk student, utan att kunna svenska och utan att veta något om Sverige, men som hade läst om självmorden i sin egyptiska tidning, kom för att studera detta och ville börja med att intervjua anhöriga? Att exemplet låter omöjligt beror på maktbalansen. Tanken är värd att tänkas. Avslutningsvis, åter till grundfrågan; varför är vi så intresserade av arabiska kvinnor och kvinnlig könsstympning? Och på den följer en annan fråga tät: Vill vi ha dialog eller ställningskrig?

PS. Jag har slutat berätta för egyptier att den som flyr undan kks kan få asyl i Sverige. Första gången jag berättade det, för en aktivist i kampen mot kks, fick jag svaret: "Så naiva trodde jag inte att svenskar var." Över 90 procent av de gifta kvinnorna i Egypten är könsstympade.

NOTER

- ¹ Citaten i artikeln är hämtade ur intervjuer gjorda i samband med en artikelserie om könsstympning i *Svenska Dagbladet*, Idag-sidan 11, 12, 13 och 15 november 1996.
- ² Intervjun gjordes strax efter att Israel bombade Qana i Libanon våren 1996. Ett hundratal människor dödades.
- ³ Edward W Said, *Orientalism*, Stockholm 1993

LITTERATUR

- Svenska Dagbladet*, Idag-sidan, 1996-11-11, 12, 13 och 15
Said, Edward W, *Orientalism*, Stockholm 1993

Katja Bexar
19 Mansour Mohamed, apt 33
Zamalek 11211, Cairo
Egypt
email: katjabex@pacc.com.eg

För summary se sid 43!

SUMMARY KATJA BEXAR

Many Egyptians are becoming weary of being depicted as barbarians who maltreat young girls. Questioning the aims of Westerners and critiquing their lack of knowledge, Egyptians wonder why the West sees the question of female circumcision as central. This article delves into the difficulties Westerners may have in entering an Egyptian women's world, especially in times of triumph for Islamic ideas and a concomitant skepticism toward the West. Western lifestyles are by no means perceived as ideal in Egypt — on the contrary, Swedish lifestyles, for example, might be held up as cautionary tales. If Swedish women travel to Egypt in order to study female circumcision without any specific insights into this question or any general understanding of or respect for the local culture, their efforts might backfire.